

УДК 811.134.2

ЕМОТИВНІСТЬ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З ЛЕКСЕМАМИ TORO, CUERNO, SARA В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

Ірина Жох

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000*

Проаналізовано емотивні ФО, які виникли на базі кориди, виявлено їх семантичні і структурні особливості і деякі особливості формування національно-мовної картини.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, емотивність, емоція, вербалізація, національно-мовна картина.

На сучасному етапі розвитку мовознавства все частіше виникає зацікавленість у фразеологічних одиницях (далі ФО). Зокрема, увагу мовознавців привертає вербалізація емоційного стану. Це явище тісно пов'язано не лише з мовознавчими науками, а й з психологією та антропоцентричними вченнями.

Актуальність даної теми підтверджується дослідженнями І. Кушнір, О. Пилипців, М. Охріменко, М. Лемського, О. Левченко та ін. Наприклад, О. Бабкин вважає емотивність однією з релевантних ознак ФО. Як стверджує О. Левченко [1], у фразеологічній системі більше експресивних одиниць, ніж Левченко [1], у фразеологічній системі більше експресивних одиниць, ніж емоційно нейтральних. В. Шаховський визначає емотивність як іманентно притаманну мові семантичну якість виражати системою своїх засобів емоційність як факт психіки [2, с. 23].

Існують численні дослідження, присвячені емоціям. Це роботи Р. Плучика, А. Вежбицької, І. Голубовської, Ю. Апресяна, В. Шаховського, Дж. Лакоффа, М. Джонсона та інших дослідників. В їх роботах розроблені дефініції емоцій, сформульовані типові риси емоцій взагалі та характерні властивості конкретних емоцій, встановлені механізми виникнення і функціонування емоцій, надані їх класифікації за різними критеріями, виокремлені концепти, за допомогою яких можна зрозуміти природу емоції [3, с. 88].

У сучасному мовознавстві досліджуються емотивні ФО як позитивного, так і негативного забарвлення. ФО становлять найконденсованіше вираження національно-культурного компонента мови, а, отже, їхній аналіз дає можливість простежити взаємозв'язок мови, світобачення і ментальності нації.

В даній статті буде розглянута концептуалізація ФО емоційного стану в іспанській мові, які виникли на базі такого суто іспанського явища як кориди. У зв'язку з цим доречно було б подати класифікацію емотивних ФО за тематичною групою кориди.

Проблема класифікації ФО перебуває в центрі уваги мовознавців ще з 60-х років 20 ст. Якщо узагальнити підходи до існуючих класифікацій, можна констатувати, що

в їхній основі лежать певні методологічні принципи. Н. Амосова [4, с. 8] розробила контекстологічний метод вивчення ФО, в основі якого врахування контекстуальної взаємодії слів, В. Архангельський [5, с. 10] обґрунтовує варіаційний метод, що передбачає виділення фразеологічного значення як особливої лінгвістичної категорії, С. Гаврин [6, с. 24] пропонує комплекативний метод дослідження фразеології, за яким специфіка ФО розкривається шляхом виявлення їх основної функції. З урахуванням цих методів побудовані вже хрестоматійні класифікації ФО: структурно-семантична В.В. Виноградова [7] та граматична і функціонально-стилістична І. Корунця [8].

Враховуючи вищезгадані методи вивчення та класифікаційні принципи, спробуємо згрупувати іспанські ФО, пов'язані з коридою, за тематичним принципом з урахуванням психолінгвістичного підходу.

Нас цікавлять ФО, що вербалізують емоції, отож спершу звернемося до психолінгвістичних досліджень. Теорія “базових емоцій” в сучасному мовознавстві набула популярності. Численні дослідники укладали списки базових емоцій. Найменший список складається з трьох емоцій. Найбільший – з одинадцяти. А. Вежбицька виокремлює і досліджує такі базові емоції як “гнів”, “смуток”, “страх” в англійському, німецькому, російському культурно-мовних просторах [9]. Ю. Апресян подає такі базові емоції як “страх”, “здивування”, “сподівання”, “радість”, “відчай” [10].

Також зауважимо, що від фізичного стану до вербалізації є наступний ланцюжок: каузація емоції (в даному випадку кориди і все, що з нею пов'язано) —> емоція —> ментальний процес, тобто осмислення —> вербалізація ФО. Якщо ж говорити про структуру ФО, то найчастіше зустрічається схема К+У. Наявність дієслівного компонента свідчить про динаміку мови. Спираючись на попередні дослідження, подаємо такі базові емоції, пов'язані з темою “кориди” – страх, гнів, відчай, задоволення. Ці базові емоції можуть мати такі каузатори.

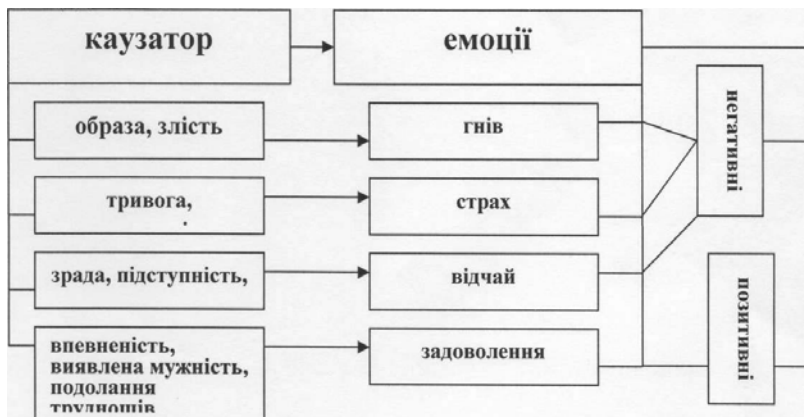

Рис. 1

У роботі було проаналізовано 59 ФО, що дібрані методом суцільної вибірки з тлумачних фразеологічних словників іспанської мови [11].

Корида – невід’ємна частина іспанської культурної спадщини і національної ідентичності дозволяє простежити асоціації, що виникли в мові. Оскільки сама корида була небезпечною, то і ФО, які виникли в асоціативному ряді з коридою, мають частіше негативне забарвлення, наприклад, виражають емоції страху, відчаю, гніву. Рідше вони відображають задоволення.

Слід зазначити, що великий вплив на психологію мало суто географічне розміщення та історичні фактори. О.Кульчицький розрізняє такі групи чинників: геопсихічні, історичні, соціопсихічні, культурно-морфічні й глибинно-психічні [12, с. 51]. А за твердженням В. фон Гумбольдта, важливим є антропологічний підхід до мови і вивчення мови має здійснюватись у тісному зв’язку зі свідомістю і мисленням людини, її культурою та духовним життям. [13, с. 46]. Разом з тим мова є не лише засобом бачення світу, а й способом його трактування, тобто мова певною мірою впливає на свідомість мовців і формування їхніх уявлень про дійсність. Також, В. фон Гумбольдт зазначає, що мова окреслює навколо мовного соціуму коло понять і образів, створюючи національно-мовну картину світу. Щоб побачити і зрозуміти особливість світосприйняття і світобачення свого етносу, треба вийти за межі цього кола і увійти в інше, знайти нову точку спостереження, яка дасть змогу охопити різні картини і порівняти їх.

Завдяки аналізу ФО можна побачити ментальність народу, його переживання, емоційний і психічний стан. За складом і обсягом емотивна лексика і ФО зокрема відрізняються у різних мовах. Це явище обумовлювали культура, традиції та інші чинники. Таким чином зовнішня дійсність мала відображення у внутрішньоемоційному стані, а вже потім вербалізувалась. Вербальні компоненти – найважливіші складові комунікативного акту, оскільки саме вони в нормальному (неспеціалізованому) міжособистісному спілкуванні виступають основними носіями значень смислів (повідомлень) [14, с. 58].

Коротко згадуючи історію кориди, наголосимо, що вона виникла як маніфестація доблесті іспанських чоловіків і як підтримка їх бойової готовності після тривалих воєн з маврами.

Для виділення емотивності ФО тематичної групи корида, візьмемо такі лексеми: того (бик), суетно (ріг), сара (плащ тореадора). Ці лексеми передають фізичну дійсність кориди, де головними є бик та тореадор. Як бачимо, для творення ФО взяті як повністю образ того, так і його елемент суетно. Якщо говорити про метод творення ФО з лексемою суетно, то тут використано принцип метонімії. І як стверджує Дж. Лакофф [15], саме метафоричний і метонімічний принципи є основними для творення ФО. Також два елементи того і суетно у кориді виступають ворогами тореадора, тобто підступними і предметами боротьби. Саме тому ФО з цими лексемами мають найчастіше негативне емоційне забарвлення.

Якщо говорити про сара, то цей елемент методом тої ж метонімії замінює тореадора. А оскільки в кориді він є позитивним персонажем, то і ФО з цією лексемою мають часто позитивне емоційне забарвлення.

Розглянемо детальніше каузатори базових емоцій. Як вже було сказано раніше, більшість ФО мають негативне емоційне навантаження, проте є кілька, що відображають позитивний емоційний стан задоволення. Каузатором цієї емоції можна назвати впевненість, подолання життєвих негараздів, наприклад, того corrido (буквально, бик

біжучий) досвідчена людина. Як бачимо, людина порівнюється з биком, що біжить, тобто тим, що вижив у багатьох битвах. Так і людина, що зазнала багато труднощів, але змогла з ними впоратись. Перемога над страхом і подолання труднощів видно у ФО *agaragar/coger/tomar el toro por los cuernos* (буквально, взяти/схопити бика за роги) взяти бика за роги, *defender a cara y espada a uno* (буквально, захищати плащ і шпагу когось) стояти за кимось горою, *defender /aguantar su cara* (буквально, захищати/тримати свій плащ) захищати своє добро. На буденне життя переносились елементи кориди. Тобто, вербалізація перемоги у бою переноситься на перемогу у повсякденних справах.

Окрім цього, є ФО, які показують почуття турботи і готовність допомогти у складній ситуації, а, отже, це спричиняє емоційний стан задоволення: *tirar a uno de la cara* (букв, накидати на когось плащ) попередити про небезпеку та *echar la cara al toro* (буквально, кинути плащ бичу) прийти на допомогу. З цього бачимо, що при згадці лексеми *cara* у людини може з'являтися почуття захисту, це є якимось видом оберегу. Також володіння цим елементом і свобода робити з ним все, що завгодно показує свободу до дій, впевненість, наприклад, *hacer de su cara un sayo* (буквально, робити з плаща куртку) робити, що хотіти. Володіння певним елементом означало контроль над ситуацією.

Кориду можна описати як небезпечну подію, яка загрожує життю, в якій багато підступів, відчаю та страху. Адже, навіть смілива людина боїться. Всі ці емоційні стани мали своє відображення у ФО.

Розглянемо ФО, що виражають страх. Це є ще одна базова емоція тематичної групи кориди. Є різні каузатори цієї емоції, як невпевненість, тривога. Наприклад, *mirar (ver) los toros de (desde) el andamio* (буквально, дивитись на биків з трибуни) бути стороннім спостерігачем та *ver los toros desde la barrera* (буквально, дивитись на биків з-за огорожі) спостерігати збоку, моя хата скраю. Тут страх переплітається з бездіяльністю. Розглядаючи семантику, бачимо, що просте спостереження з трибуни виражає страх вийти на поле бою, невпевненість у своїх силах. Продовжуючи тему невпевненості, згадаємо *asustar con toros de petate* (буквально, налякати бика полотном) підняти фальшиву тривогу. Тобто, відвертаючи увагу людина хоче себе захистити.

Ще однією виділеною базовою емоцією є гнів. Міжособистісні стосунки виражено у наступних ФО: *echarle (soltarle) a uno del toro* (буквально, кинути на когось бика) висказати все людині, тобто гнів асоціюється з розлюченим биком, отже, завдати болю словами – все одно, що випустити на співрозмовника розлючену тварину. Таким чином бачимо, що вербалізація злості передається нападком бика. Гарячий темперамент іспанців видно у *haber toros y sañas* (буквально, мати бика і тростинку) затято сперечатись, *echar/soltarel toro a uno* (буквально, кинути на когось биків) спустити собак на когось, *estar/ponerse de cuerno con uno* (буквально, бути/ ставити на роги з кимось) бути з кимось на ножах, *mandar a uno al cuerno* (буквально, відправити когось до рогу) грубо посваритись з людиною. Хоч і далеко не кожна людина боролась на арені, зате це було яскравим відображенням фізичної дійсності, а відтак, не могло не передатись у мові.

Каузаторами гніву можуть бути образа, злість. Наприклад, *ciertos son los toros* (буквально, правдиві є бики) чутки підтвердились, нема диму без вогню. Як бачимо, розлючена тварина асоціюється з підтвердженими чутками. Правила кориди – щоб виграти, навіть більше, залишитись живим, сторона застосовує підступи, своєрідно трансформуються на рівні фраземіки: *echar toros* (буквально, кидати биків) давати

питання (найчастіше підступні), *esperar/estarse/ponerse a la sara* (буквально, чекати/знаходитись/ставити на плащ) чекати відповідного моменту, *sacar la (su) sara* (буквально, витягувати свій плащ) знаходити виправдання, робити обманний рух, *quitar la sara a uno* (буквально, знімати плащ) здирати шкуру. Як бачимо, залежно від каузатора, ФО, що вербалізують емоцію гніву, мають різні відтінки.

З цього видно наскільки велике значення мав лексико-фразеологічний рівень для формування національно-мовної картини.

Також серед базових ми визначили таку емоцію, як відчай. Її каузаторами ми визначили зраду, підступність, втрату. Наприклад, *en los cuernos del toro* (буквально, на рогах бика) на краю прірви. Якщо порівнювати з коридою, то саме будучи на рогах, тореадор розумів, що він програв бій і скоро втратить життя. Це ж і розуміли глядачі. Ніхто не хоче бути у цьому становищі ні в прямому, ні в переносному значенні. Неминучість нещастя показана у *dejar/soltar la sara al toro* (буквально, залишати/кидати свій плащ бикові) з двох бід вибрати меншу, *echar /hacer la sara a uno* (буквально, кидати/робити комусь плащ) підкорятись. Емоційний стан спустошення і зневіри можна класифікувати як відтінкові емоції і їх видно у *echar (mandar) al cuerno una cosa* (буквально, кинути на ріг щось) закинути якусь справу. ФО *no valer un cuerno* (буквально, не вартувати ні рога) ні на що не годиться несе в собі оціночне забарвлення, негативне, виражає стан, що є результатом базової емоції.

Серед важливих каузаторів емоційного стану відчаю є зрада. Зрада і переживання пов'язані з нею виражені у *poner los cuernos* (буквально, наставляти роги) наставляти роги. Тобто робити когось крайнім, ставити у складне чи незручне становище.

Також, серед каузаторів виділимо підступність. Вона переплітається із загалом неприємними відчуттями, наприклад, *saber a cuerno quemado* (буквально, знати палений ріг) справити неприємне враження. Як бачимо, сама лексема *cuerno* викликає неприємні асоціації: *sobre cuernos, penitencia, tras cuernos palos* (буквально, завдяки рогам покаяння, через роги палки) зробити комусь неприємність і ще й в цьому звинуватити. Підступність сягає піку, видно подвійну жертву. Зрештою, сам вигук з компонентом *cuerno* виражає неприємні почуття, якусь несподівану тривогу чи біду: ¡*cuerno(s)!* (буквально, роги!) ну і ну!

Почуття втрати є не меншим каузатором відчаю. Лексема *sara* замінює людину і у ФО втрата такого елемента як *sara* означало втратити здоров'я, добробут, удачу, наприклад, *andar/estar, ir de sara caída* (буквально, йти/бути з падаючим плащем) втратити здоров'я, силу, по *tener mas que la sara en el hombro* (буквально, мати лише плащ на спині) нічого не мати, не мати ні сорочки. Отже, наслідком втрати є відчай.

За результатами дослідження видно, що наша тематична група містить ФО як негативно забарвлені, так і позитивно.

Таблиця 1

Емоції	Кількість ФО	Відсоток
задоволення	12	20%
страх	15	25%
злість	10	18%
відчай	22	37%

З даної таблиці бачимо, що 80% ФО цієї тематичної групи мають негативне емоційне забарвлення і лише 20% позитивне.

Проаналізувавши ФО з компонентами того, сара, сиегно видно етноспецифічні реалії, які виникли на основі кориди і які є настільки усталеними і міцними, що вже стали певними символами. Вони розкривають як специфіку менталітету і психології іспанського народу, так і особливості творення національної мовної картини. Підсумовуючи семантику лексем, ми бачимо, що того та сиегно є складовими ФО з негативною емотивністю, тобто мовець їх асоціює з неприємностями, страхом, невпевненістю, скрутою, а лексема сара має більший спектр відображення емотивності. В залежності від її дії появляються як негативно, так і позитивно забарвлені ФО.

У статті виділені емоції та їх каузатори, які виникли в межах тематичної групи кориди. Запропонована класифікація ФО за наявністю позитивних чи негативних емоцій. Також, беручи до уваги дане дослідження можна глибше зрозуміти світосприйняття і творення національно-мовної картини іспанського етносу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Левченко О.* Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект : Монографія / О. Левченко. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005.
2. *Шаховский В. И.* Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / В. И. Шаховский. – Воронеж : ВГУ, 1987. – 191 с.
3. *Трофімова О. В.* Фразеологічні одиниці на позначення негативної емоційної дії в англійській і українських мовах / О. В. Трофімова // Філологічні трактати. – 2010. – №1. – С. 88–95.
4. *Амосова Н. Н.* Основы английской фразеологии / Н. Н. Амосова. – М. : Высш. шк., 1989. – 263 с.
5. *Архангельский В. Л.* Устойчивые фразы в современном русском языке / В. Л. Архангельский. – Ростов-на-Дону, 1964. – 193 с.
6. *Гаврин С. Г.* Заметки по теории фразеологии / С. Г. Гаврин. – Тула, 1972. – С. 127–131.
7. *Виноградов В. В.* Об основных типах фразеологических единиц в русском языке / В. В. Виноградов. – М., 1986. – 342 с.
8. *Корунець І. В.* Теорія і практика перекладу / І. В. Корунець. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 448 с.
9. *Вежбицкая А.* Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики / А. Вежбицкая. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 272 с.
10. *Апресян Ю. Д.* Образ человека по данным языка: попытка системного описания / Ю. Д. Апресян // Вопросы языкознания. – 1995. – №1. – С. 37–65.
11. *Кульчицький О.* Світовідчужання українця / О. Кульчицький // Українська душа. – К., 1992. – С. 48–68.
12. *Кочерган М. П.* Загальне мовознавство: підручник / М. П. Кочерган. – К., 2003. – 464 с.
13. *Бацевич Ф. С.* Основы коммуникативной лингвистики : підручник / Ф. С. Бацевич. – К., 2004. – 344 с.
14. *Лакофф Дж.* Метафори, которми ми живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон // Теория метафоры. – М. : Прогрес, 1990. – С. 387–415.
15. *Jimenez A.* Diccionario espasa dichos y frases hechas / A. Jimenez. Madrid: Espasa, 1997. – 516 s.

Стаття надійшла до редколегії 25.02.2014

Прийнята до друку 04.03.2014

EMOTIVE PHRASEOLOGICAL UNITS WITH LEXEMES TORO, CUERNO, SAPA IN SPANISH LANGUAGE

Iryna Zhokh

The Ivan Franko National University of Lviv,

1, Universytetska St., Lviv, 79000

The present article deals with the emotional breadth of phraseological units, created on *corrida* base, together with their semantic and structural particularities and some particularities of making national-language picture.

Keywords: phraseological unit, emotional breadth, emotion, verbalization, national-language picture.

ЭМОТИВНОСТЬ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ С ЛЕКСЕМАМИ TORO, CUERNO, SAPA В ИСПАНСЬКОМ ЯЗЫКЕ

Ирина Жох

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,

ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000

Проанализовано эмотивные ФЕ, которые возникли на базе *корриды*, подано их семантические и структурные особенности и некоторые особенности формирования национально-языковой картины.

Ключевые слова: фразеологическая единица, эмотивность, эмоция, вербализация, национально-языковая картина.